

LARRESORO

Donostian jator. 1929ko azaroaren 27an. Euskal irratian
ospe handi baten bidez. 1929ko irratian Donostian
industri-ingeniaru Euskaltzain Jaunak. Donostian
Unibertsitateko lektore de Lanque Gasque izan
1930an hain zen musikaz idazten Euzko-gogoz aldizka-
ria. Egan Euskara. Jokin Jokin Vasca. Zuhk. Herria.
Barkha (aldizkari honen sortzaile eta zuzendaria). Za-
niko Argia. Antzinarua. Zabal eta beste zehazki aldiz-
karietan kolaboratu du.

Euskara argitaratu dituen liburuk: Leturaren egunkari-
ri ezker. Bilbo. 1927. Peru lehar. Zuzen. 1930.
Hunara eta Herria. Bilbo. 1932. Euzko Schreier. Bilbo.
1933. Gurekin bila. Donostia. 1930. Matematika 2. 3
eta 4. maila. Donostia. 1932-1933. Berreko irratia
don. Donostia. 1932. Euskara baita zeran den. Aran-
tzazu. Oñati. 1934.

Euskara argitaratu dituen liburuk: Berria. Russellen azken
irratia. Donostia. 1929. Jane Werner. Watson en Jordeak
eta irratia. Valencia - Donostia. 1931. Th. Van Leeu-
wen en Mundu berria. gure herri irratia. Valencia.
Donostia. 1932. Rosa Sorel en Pedagogia ikertzen.
Donostia. 1932.

Hizkuntza eta irratian irratia. Oñatekoen Arto.
Donostia. 1932.

**Hizkuntza, pentsakera eta
herrikidetasuna
Larresoro baitan**

LARRESORO

Donostian jaioa, 1929ko azaroaren 27an. Euskal letretan ezagunagoa dugu Txillardegi eta Larresoro izenordez. Industria-injinerua. Euskaltzain laguntzailea. Bordeleko Unibertsitatean lecteur de Langue Basque izana.

1956an hasi zen euskaraz idazten Euzko-gogoa aldizkarian. Egan, Euskera, Jakin, Tierra Vasca, Zutik, Herria, Branka (aldizkari honen sortzaile eta zuzendari), Zeruko Argia, Anaitasuna, Zabal eta beste zenbait aldizkarian kolaboratu du.

Euskaraz argitaratu dituen liburuak: Leturia-ren egunkari ezkutua, Bilbao, 1957; Peru Leartzako, Zarautz, 1960; Huntaz eta Hartaz, Baiona, 1965; Elsa Scheelen, Bilbao, 1969; Sustrai bila, Donostia, 1970; Matematikak 2, 3 eta 4. mailak, Donostia, 1972-1973; Berezko irakurpidea, Donostia, 1972; Euskara batua zertan den, Arantzazu - Oinati, 1974.

Euskaratu dituen liburuak: Bertrand Russellen azken iritziak, Donostia, 1970; Jane Werner Watson-en Jendeak eta bizilekuak, Valencia - Donostia, 1971; Th. Van Leeuwen-en Mundu berdearen gauza harrigarriak, Valencia - Donostia, 1972; Rosa Sensat-en Pedagogia ikastaroa, Donostia, 1972.

Hitzaurrea eta edizioaren prestaera: Oihenarteren Atsotitzak eta neurtitzak, Donostia, 1971.

Saririk aipagarriena: 1968ko «Tx. Agirre» eleberri saria.

J. SAN MARTIN

1. HIKUNTZAREN SORBERAZ

Hikuntzaren erro inkontzienten dago. LARRESORO
 HIKUNTZA eta PONTAKERRA. Etor 1872. Ondorengo aipa
 mantan. HP sigla adierazle dugu.

Eta erro hori, giza-izpirituaren taxutu-debarru
 izendatuko du:

Behar garrantzitsua, ez da dudarik hikuntzaren sorbe
 tan, haren gutxiak aindolagorren orotan beretan,
 hikuntza-juanaren haurtan beretan aiegia, giza-izpi-
 rituanen taxutu-debarru. (inkontzienten hain zuzen,
 gaurko psikologian hitzaz) (HP, 43).

Ara oraino, taxutzeko erabilizun ditugun mol-
 deak eta eskemak oro inkontzientek zaikegula,
 esango zaigu:

Taxutu-debar gort hain inkontzienten da, eta taxutze
 ko erabilizun ditugun erabilizunak eta eskemak oro oro
 par-eroinak eta inkontzientek zaikegu. Gizonaren
 gaitas-erabilizun berak, hain zuzen, inkontzienten da (HP,
 67).

inkontzienten mugak oro zehaztan ahalagim
 duke da.

inkontzienten «erabilizun» eta «metanomis»-ren joku
 da; ez lagikera (HP, 82)

Jakina denez, idazle honek izenordeko bat baino
 gehiago erabili izan ditu; baina, hemen, Larresoro
 bezala aipatuko dugu beti. Halere, ez dugu auto-
 rearen sorkaritza guztia agortzeko asmorik. Aipa-
 tuko dugunaz aparte, autoreak nobelan, entseian,
 periodismoan eta abarretan beste gairik erabili izan
 bait du.

1. HIZKUNTZAREN SORRERAZ

Hizkuntzaren erroa Inkontzientean dago. LARRESORO: *Hizkuntza eta Pentsakera*, Etor 1972. Ondorengo aipamenetan, HP siglaz adieraziko dugu.

Eta erro hori, giza-izpirituaren taxutu-beharra izendatuko du:

Badago funtsean, ez da dudarik, hizkuntzaren sorreran, hauen guztien sinbolismoaren erroetan beretan, hizkuntza-tasunaren iturrian bertan alegia, giza-izpirituaren *taxutu-beharra* (Inkontzientea, hain zuzen, gaurko psikologilarien iritziz) (HP, 43).

Are oraino, taxutzeko erabiltzen ditugun moldeak eta eskemak ere inkontzienteak zaizkigula, esango zaigu:

Taxutu-behar gorri hau inkontzientea da; eta taxutzeko erabiltzen ditugun moldeak edo eskemak ere errepara-ezinak edo inkontzienteak zaizkigu. Gizonaren pentsa-moldea, beraz, funtsean, inkontzientea da (HP, 67).

Inkontzientearen mugak ere zehazten ahaleginduko da:

Inkontzientea «metafora» eta «metonomia»ren jopu da; ez Logikarena (HP, 95).

Finean, gizonaren inkontzientea, hizkuntza izkuttua deituko du, honela hizkuntza mintzatuagandik bereiztuaz:

Gutziz normala da, beraz, gizonaren inkontzientea hizkuntza izkuttua izatea; eta darabilen sinbolakuntza hizkuntza mintzatuaren *aurreragokoa* izatea (HP, 98).

Guzti hau horrela, hizkuntza materiarekiko borroak eta produzio-beharrak sortu duela diotenen aurka dator:

Materiarekiko borroak eta produzio-beharrak sortu dukete hizkuntza, beraz, produzioaren ekintzan elkarri mintzatu beharrez (HP, 105).

Eta etsaitzat hartzen dituenen aurka argudiotu-ko du:

Herri arkaiko askotan, *ezertarako balio ez duten gauza askoren hiztegi aberatsa aurkitzen da*. Zenbait jakintza-adarretan badirudi giza-izpirituak taxutu egin nahi duela mundua baliagarritasun eta produzitasun xehe guztietatik lekora (HP, 106).

Gainera afasikoak deituko ditu berauek:

Hitz batez: afasiko horiek ez dira gauza fenomenuen multzoan taxuketa edo estrukturaketa egiteko, eta horregatik galtzen dute mintzamena. Mintzamena eta estrukturamena, beraz, afasiaren aldetik azterturik, elkarri hertsiki loturik agertzen dira (HP, 110).

Hara zer nolatan definitzen duen afasikoa:

Tresnatasunetik eta ekintza-beharren mailatik gora igotzen ez dena da afasikoa. Ez gizon normala; ez gizon gizona, beraz. *Hizkuntza gorago edo aurrerago dago tresnatasunak oro baino* (HP, 115).

Eta bere aburua ematen du:

Gizatasunaren gakoa, eta egiazko mintzamenaren giltzarria, besterik dira: *estrukturamena da gizonaren giltzarria* (HP, 118).

Halare, gizon konkretua gainditzen duen gizar-tea hizkuntzaren basian dager:

Gizona jaiotzen denean, legezko mundu batean edo bestean jaiotzen da... Alde batetik hizkuntza, ez dago pertsonaren eskuetan, ez da bere meneko: gizona-rengandik at bilakatzen da (*Branka*, 2, 7 orr.).

Edo eta:

Hizkuntzaren berezitasun edo jatortasun hori Herriak eman dio librok (i>Branka, 1, 53. orr.).

Zer aburu merezi dute iritzi guzti hauek? Hizkuntzaren sorrerako kausa, gizonak barrenenean itsatsirik duen giza-izpiriauaren taxutu-beharrera mugatzen du Larresorok. Eta hori absolutuki baieztatu du. Zeren hizkuntzaren sorreran materiazko borroka eta produzio-beharrak parterik ukan dezaketarik ez bait du pittinenik ere onartzen. Erlatibismoaren izenean, determinismo berri hau ezartzen digu. Batak eta besteak dutela zerikusirik aitortzea ez ahal da justuago? Hitza ez da, noski, materiarekiko borrokaren fruitu. Baina hizkuntza bilakatzerakoan ez dago dudarik horren influentziarik badagoez. Zeren bestela, nola esplikatu, euskara artzantzari dagokionean, esate baterako, hain aberats eta berezitasunez beterik agertuz gero, euskal giza-izpirituaren taxutu-beharrak, gaurdainokoa, filosofia-abstraktu alorrean, aberastasunik ez sortu izatea. Esentziaz ezinezko zaiola baiestera igaro behar ahal dugu? Baietsi izan den bezala, noski. Taxumen-beharra, gizonak beregan itsatsita badu ere, horrenbeste urtez, bizibide xehe eta mugatu batetan bizi izana, hots, materiarekiko erlazioa edo giza esperientziaren kanpoa ez da gutiago ikusi behar hor,

guzti hori seriooki eta osoki esplikatzerakoan. Zeren nola bata hala bestea soilki harturik, defenditzen dutenei Inkontzientean argi bila entseiatzea komuna bait zaie, hots, azaleko arrazoinaz osoki ez fidatzea. Materia maila askotan eta hegi ezberdinetan bilakatzen bait da, ekintza eta fenomenu bakoitzean. Hitz batez, edozeinentzat ere Inkontzientea, ikerketa kanpo bait da.

Hizkuntzaren azterketan zilegi da noski, gizaldien zehar bilakatu den hizkuntza batek egungo hiztunari mugatzen dion mundu ikuskera neurtzea. Ez dago dudarik ere, euskarak gaur egun euskal hiztun besterik ez denari eta edozein erdarak bere hiztunari ematen dieten mundu ikuskera eta neurria ezberdinak direnaz. Honela, gure euskarak batik bat artzantza bizi bide zuen euskal gizonaren eta lur-langintza zuenaren mundu ikuskera agertzen digu haren barne azterketara mugatzen bagara. Industria munduko euskal gizonaren ikuskera guti ematen digu egundainoko euskararen barne azterketak. Bestalde, euskarak euskal gizonei gure gizartea egungo estadiora ekartzean izandako borroka, istilu, buruhauste, hitz batean, euskal historiaren berri erakutsiko digu bere barne azterketan. Eta euskarak beregan duen ikuskera hau, beste erdara batek daraman historia ikuskeratik ezberdin izango da, noski. Orduan hizkuntza bakoitzak badu bere forma berezitasunaz gain, bera gizaldien zehar hitzegin duten klaseek utzi duten barne kontenidu berezi bat ere. Baina barne kontenidu hori gizonen egintza da eta, gizartea klaseetan bereiztu denez gero, klase kontenidu kontraditorioena da, noski.

Dударik ez, gizon konkretuari hizkuntzaren bilakaera osoak alde egiten diola. Halare, hizkuntza ez da gizonagandik at bilakatzen, hots, gizarte bateko gizon guztietatik kanpo. Hizkuntza gizonarekin sortu da eta gizonek bilakaerazten dute. Orduan, hiztunari hizkuntzak erasten dion ikuskera objetibua-
ren alboan, *hiztunak hizkuntzari erasten dion kontenidu objetibuaz* hitzeggin behar da, baldin osoki agertu nahi badugu hizkuntza eta gizonaren arteko harremana. Hizkuntza gizonek edo herriek egin dutela aitortzea, berriz, ez da aski. Zeren gizartearen lehen akumulazioaz gero, gizonak eta herriak klasetan zatitu bait dira. Eta geroztiko giza hizkuntzek errealidade hau funtsezko dute.

2. HIZKUNTZAREN BILAKAERAZ

Hizkuntza estruktura dela, esango da. Baina estrukturak, maila eta molde anitzetarikoak litezkeelarik, hizkuntzarena, logikoa ezik etnikoa dela ondorio-tuko da:

Estruktura horiek ez direla logikoak etnikoak baizik (HP, 21-22).

Geroago ikusiko dugu, zertan dagoen hizkuntza estrukturaren ez logikotasuna. Orain, bada, etnikoa-
ren mugaketa aipa dezagun:

Etnikoa, herri horren belaun guztien arteko moldaketa delako (HP, 39).

esango zaigu. Eta areago igaroaz:

Hizkuntzak azterpide berezia ematen dio etniari...
Hein batean, beraz, baldindu egiten du hizkuntzak gure pentsakera. Eta hizkuntza etniaren oinharria de-

nez gero, etniaren funtsa, herriaren herritasunaren sostengua, horretara, gaurko estrukturalisten iritziz, hizkuntza da.

Azken oharra, dena dela: hizkuntzak ematen duen pentsakera hori ez dela, noski, ez burjesa, ez langilea, eta ez deus horrelakorik. «Koska» hau ere jarri bait didate batzuek! Behin eta berriz liburu honetan agertzen den bezala, pentsakera hau ez da politikaren mailakoa, *logikaren mailakoa baizik*; askoz ere sakinagoa, beraz. Gero logika-atomo gisa erabiltzen duguna, hizkuntzaren taxukeraren ondorio da; eta maila honetan eta alde horretatik, hizkuntza da pentsakeraren moldea eta baldinkizuna (HP, 41-47).

Hildo beretik:

Etniak osatutako hizkuntzak markaturik eta baldinurik gaude denok: haren gramatikari eta kategoria izkutuei datxeken moldaketan hoziturik abiatzen gara denok, nahi ala nahiez (HP, 44).

Ikur berean jarraituaz:

Beste hau sinisten dute: pertsonak bere gizaro eta girotik jaso duen *hizkuntza-estrutkura* dela, funtsean, munduari buruzko bere ideia nagusiaren moldakerearen kakoa (HP, 46).

Finean, objetibua eta etnikoa oposatuko ditu:

Kaso mutur hauetan garbi agertzen zaigu estrukturalistek behin eta berriz agerrarazi duten fenomenoak: fenomenoek taxuketa ez *dela objetiboa, etnikoa baizik*. Ez dagoela taxuketa logikorik. Honela balitz «bitxikeria» horiek ez lukete sentidurik ez azalpenik (HP, 56).

Beste urrats bat emango da, hizkuntzaren estruktura, sinbolismoan konkretatzen dela aitortzean:

Era berean gure pentsamentua eta kultura bera: aldez aurretik hizkuntza den sinbolismoa gabe, ez bata eta ez bestea zirakeen jaioko. Hizkuntza pentsamendua-ren araua eta moldea da egiazki (HP, 42).

Absolutuki bereztuta, baina klase gora-beherarik egon litekeela onartuko du autoreak:

Hizkuntzei buruzko fenomeno hauetan, ekonomiazko edo klasezko gora-beherarik erroetan ote dagoen azter diteke; aztertu egin behar da... Edozein eskualdean hizkuntza-aldaketa bat gertatzen denean, ba dago horrelakorik; nagusitzen den hizkuntza, nagusi den klasearen hizkuntza baita (nagusitzen diren ideiak, nagusi den klasearen ideiak diren bezalaxe) (*Branka* 2, 7. orr.).

Eta ondoriotzen du:

horrela etnia-liferentziari, klaseena erasten zaio; etnia saltzen baitute bertako agintariek (*Branka* 2, 7. orr.).

Lehenik, Larresorok etnikoaz duen pentsakerari bereziki seinalatzekoa deritzagu. Zeren etnikoa, herri honen belaun guztien arteko moldaketa dela aipatuz gero, hizkuntzak (fenomenu etnikoak) ematen duen pentsakera, ez *burjesa*, ez *langilea* eta ez *deus horrelakorik* dela aitortuko bait da. Orduan, etnikoa zer da: paradisu bat edo gizarte komunista bat? Klase gabeko utopia bakarrak bi hauek bait dira. Areago igaroaz, dio: pentsakera hau ez dela *politikaren mailakoa*. Gauza bat da politika kontzientea. Modu honetan, langileriaren politikazko kontzientzia bera, arras berria da. Beste urrats bat dago, politika hori organizatu eta estrukturatu bilakatzen denean. Eta guzti hauen aitzineko da politikoki in-

kontziente izanik, praktikaz bilakatu den klase hizkuntza. Azken ikur honetan, hizkuntza osoki muga liteke honen etniazko konteniduan inzidentzia izan duten klaseen baitara. Adibidez, *aitatxi*, *aita-aita*, *aitona*, *aitajauna* hitzek badute konteniduan klase inzidentzia xeherik.

Bigarrenik, klase gora-beherak azken funtsean ekonomiazkoak badira ere, horietara ez direla mugatzen esan behar da. Klase gora-beherak politika, kultura, hizkuntza, instituzio, hitz batean, giza jokatibidearen arlo guztietan ematen bait dira. Berezitasuna eta komuntasuna ez dago absolutuki zatitzerik. Eta guzti hauetan ematen direnez, guzti hauetakoak ere badira.

Hirugarrenik, klase inzidentziaz egiten den formulazioa biziotsu deritzaigu. Zeren klase inzidentzia ez da eraskizun bat; aitzitik, gizarte osoaren zimentarrien birberritze bat da. Eta etnia errealidade bereko elementu bilakagarriak ere, hots, giza-egintzara eskainita daudenak, hizkuntzaren kasuan bezala, klase determinazio hontaz mugatuak agertuko zaizkigu. Orduan, okerra da, etnia eta klaseak. bakoitzak berea duen kanpo berezi eta bakarrez definitutako bikote bezala errepresentatzea. Bikoiztasunari leku ematen badiogu, batik bat pentsamenduan da, hots, analisi batetarako medio bezala; eta, noski, etnia deritzan errealidade hortako elementuek klase inzidentzian espezifikotasunik dutelako.

3. HIZKUNTZAREN JARRAIPENEZ

Klaseekiko gizarteak giza konzentrazio berezi bat suposatzen du lehen unetik eta horrela ordurarteko

hizkuntza diferentziak nahasmendu batetan sartzen dira. Horrekin batera ere klase indartsuenek botere bat sortzen dute. Botere horren egitekoa, gizarte berriaren zabaltasunak eta klase diferentziak ordena batetara biltzekoa izango da. Aberatsek neurtu eta kontrolatutako ordena, noski. Geroago aberastasunaren hedatzeak muga berriak eskatuko ditu eta guzti honetan hizkuntzen aldaketak muin-muinean daude. Honela, hizkuntzak politikarekin duen zerikusira ailegatzen gara.

Politikazko menpetasuna soziologiaren mailan jokatu ohi da, zaharrakera-gertakari askoren egokieran. Sustaiak ekonomian eta demografian, teknikan eta gogoahultasunean, herrien funtsezko indar-oinarrietan, aurki ditezke. Agerian, politikazko menpekotasuna sortzen da aurrenik; kulturazko menpetasuna, politikazkoari darraikio (*Branka* 1, 35. orr.).

Nahiz politikaren sorreran hizkuntzari buruzko jokabide kontzienterik ez egon, hizkuntza boteredunen arabera aldatzen da. Geroago ordea, hizkuntzari buruzko jokabidea ohartun izatera igaroko da

Erresuma modernoetan batez ere, erresumak egun duen ahala lehen baino haundiagoa izaki, hizkuntzari buruzko gora-beherak sakonki ohi dituzte istudiatu (...) erresuma-gobernariak: gaurko egunetan ba dago berariazko hizkuntza-politika sendo eta zindo bat. Bainan ez da agerian agertu ohi (*Branka* 1, 35. orr.).

Horrela ondoriotzea ez da batere gaizki. Honetan dudarik ez dago autoreak eta honen uhineko burki-deek euskara *gizarte-egintzarako* elemendu sakone-na bezala, etniako elemendu guztien artetik auke-ratzean, arazoari erdiz erdi erantzun diotela. Izan

ere, euskotar abertzaleek eta euskotar bestelakotzaileak arazo honi tradizionalki ematen zioten erantzunari jarraitu izan bagenio, euskaldunen hizkuntzaz eta kulturaz gehiago hitzegiteko motiburik ez bait genuen izango. Euskotar abertzale hauek ondo-ko molde honetan judikatzen bait zuten:

hizkuntza galduta ere, gure ohiturak, gure folklorea, gure izakera, gure pelota-jokoa hor gelditzen dira.

Edo beste haiek:

herririk ez edo, klaseak daude soilik. Hizkuntzen gorabeherak kapitalistek asmatutako sasi-problema dira (*Branka* 1, 38. orr.).

Halare, aztertzen dugun autoreak euskarari ematen dion balioa herri arazoari dagokionean ez da guztiz egokia.

Honela dio:

Abertzaletasuna nahiaren mailan gertatzen da, eta hizkuntzak ez du nahia gidatzen. Euskalduntasuna, aldiz, (...) izanaren mailan dago, nahimenetik at; izaeraren beraren zimendu baita (*Branka* 2, 2. orr.).

Abertzaletasun euskotarra, hizkuntzari dagokionean, esentzialista denez nahiaren mailan dagoela dioenean, arrazoin du. Baina euskalduntasuna eta herrikidetasuna gauza bera bihurtzean, abertzaletasunaren kontenidua gutitzen du. Izan ere abertzaletasun euskaldunaren kontenidua euskarara eta euskal kulturara ez bait da mugatzen. Abertzaletasun euskaldunaren konteniduak, ekonomiazko errealidaderik ere suposatzen du. Hori dela eta, egun Eus-

kal Herriaren bi aldeen artean dagoen ezberdintasun ekonomikoaren soluziorako ardatz bezala, abertzaletasun euskalduna aipatzen da. Zer esanik ez, abertzaletasun euskaldunaren konteniduak administrazio beregain batere berekin daramala. Euskararen instituziogintza bera, aipaturiko botere bi hauek gabe erreusa baita. Zeren euskarak, baldin egun Euskal Herrian legetasun osoan dauden hizkuntzek duten berdintasun ekonomikoa eta gizartezkoa lortzen ez baditu, euskararen berdintasun eskubidearen legetzea, gezurti eta ilusiokeria besterik ez baita izango. Euskarak berdintasun praktikoa behar du: eta ori eralguntza beregain batek bakarrik segurta dezake. Hemendik, abertzaletasunaren erredukzio bat eginik, Euskal Herriak «ogia eta euskara» behar dituela diotenek benetako etorkizuna galerazten dutela erakutsi behar dugu. Izan ere, ogiaz langile-riaren interesen beharrak sinbolizatzen dira, ontsa dena; baina, «euskaraz», abertzale interesen erredukzio ohartun bat egiten da, hots, abertzaletasuna euskarara mugatzean datza. Honelako euskaldun bestekotzaileei, aztertzen ari garen autorearen esae-rek logika bidea prestatzen dietenez, akatsak gertatzen dira. Guzti honek hizkuntzak eta instituzioek duten harremanaren aitzinean jarriko gaitu.

Edozein botere politikoren ezaugarria, borrokako programaren instituzionalizazioan datza. Honela, iraultza bat, instituzionalizatzean bakarrik legetetzen da. Halare, iraultza baten bilakaeran, zenbait errealdade instituziotzen hasten da. Gainera, hori bera da iraultzaren aurrerapen seinale. Egun, esate batetarako, ikastolak, daramagun jokabidearen fruitu dira. Ikastoletan euskal hizkuntzaren instituziokuntza so-

matzen da. Aztertzen ari garen autoreak dioena, alegia:

gizarte-egintza den aldetik, hizkuntza instituzio hutsa da (*Branka* 2, 9. orr.).

ez da egia osoa.

Istituzioa eta legetasuna harreman hertsian dau-denez, legeztatzean bakarrik instituzionatzen da hizkuntza. Denok dakigu Euskal Herrian, euskara hitzegitea ere debekatua izan dela inoiz. Orduan jakina da, une hortan euskara ez zela instituzio. Nahiz-eta etnia osatzen duten konposanteen artean instituzio gai azkarrena izaten jarraitu. Are gehiago, etniako instituzio gai bakarra. Zeren arraza ezin liteke instituzio bihur, ez eta gaineratiko konposanteak ere. Zilegi da, beraz, hau ondoriozteza:

hizkuntza dela erresumaren instituzio nagusia eta sustraizkoa (*Branka* 2, 10. orr.).

4. HIZKUNTZAREN EZ-LOGIKOTASUNAZ

Dagoeneko zenbait bider aipatu dugu estruktura, etnia eta abarren ez-logikotasuna. Orain honen mami xehekiago aztertzen ahaleginduko gara: Estruktura eta logika kontrajarri egiten dira (HP, 9). Eta era berean: Etnia eta logika kontrajarri egiten dira (HP, 17).

Baina zer logika da kontrajartzen dena? Zeren logika kanpo eta maila anitz bait dago. Ikus dezagun:

Hizkuntzen estrukturek eta «Logika» abstrakto delakoak (...) ez dute lotura handirik elkarrekin (HP, 40).

Orduan bistan dago logika oro ez dela ukatzen. Eta honen frogatzat autorearen ondoko esan hauek dakartzigu:

Levi Strauss-ek (...) Levy Bruhl-en kontra gogorkiro hitzegin duelarik, beti agerrerazi du estrukturalisten ideia nagusi hau: izkutuan ari den Inkontzientea, taxumen edo ideia-antolamen *logikoa* dela, bai; ez dela mistikoa axalean baizik (HP, 53).

Areago oraino:

Baina hizkuntza guztiak ez dira liburu honen lehen partean azaldu dugunez, Logika Bakar baten «aldia» edo «faseak». Aitzitik, eta hein batean, hizkuntza ba-koitzari Logika-taxuketa berezia dagokion bezela, Logika Bakarrik eta letra nagusikorik ez dako (HP, 73).

Bene benetan duda-mudatik irtetzea komeni zaigu arlo honetan. Izan ere, Inkontzienteak ere badu bere logika. Areago, zoriak edo halabeharrak ere bai berea. Eta zer esanik ez, kontzientearen logika edo logikak era badirela. Nola ez aipatu, gure gizartea bera, politikoki hierarkiaren logikaz muntatuta ageri zaigula, erreformismo legetu eta istituziotuan bizi diren Herrietan, eta politikoki bipolarra den logikaz darabiltzetela iraultza bidean sartuak direnak eta funtsatzen direnak. Besterik da, Logika-abstraktu edo filosofikoaren jakintza maila, etnia, estruktura eta abar errealidade analizatzerakoan desegoki gertatzen dela.

Logika abstraktuaren erdiespenetik at, hizkuntza definitzen jarraituko du autoreak dioenean:

Euskara hilko balitz, Euskal-herriak bere izakera berezia, bere jitea, bere jatortasuna, bere nortasuna, bere euskalduntasuna, bere (...) arima osoa hitz batez galduko luke (*Branka* 1, 56. orr.).

Zilegi da hizkuntza hegi honetatik begiratzea. Dударik ez dago ere Euskal Herria beste herrietatik garbien bereizten duena haren hizkuntza dela. Euskaldun kultura idatzia ere hizkuntzak determinatzen duela euskal espezifikotasunari dagokionean. Euskaraz ez den kultura idatzia Euskal Herrian euskotarren kultura edo euskotar kultura deitu behar litzateke. Halare, autoreak dakarren *arima* kontzetua bere konteniduan mugatzea ez da erraz. Hori agertu nahirik-edo, berak estrukturalismoari deitzen dio. Hara nola dioen:

Hizkuntzak ez dira neholaz ere Logika-ren seme. Eta horregatik hizkuntzaren oinarria, hizkuntzen «estrukturak», liferenteak dira (*Branka* 1, 44. orr.).

Eta aitzinago igaroaz:

Hitz batek, beraz, ba ditu bi aurpegi: hots-mordoa, soinu-segida, fonetikari dagokionean; eta adierazkia, adierazten dena, semantikari dagokiona (*Branka* 1, 44. orr.).

Guzti honi ohar zenbait ezarri nahi diogu. Logikaren seme ez izateak, ez du esan nahi benturaren seme denik. Estrukturalismoak baztertzen duena, hizkuntza Logika linealtasunez esplikatzen dutenen iritzia da. Orduan, ez da logika oro ukatzen. Estrukturalismoak ere logika bat bait du. Halare, estrukturalismoa ezin neurtu ahaleko zerbait tapatzeko erabiltzea ez da serioa. Oraino harrigarriagoa da, bide hori nazio-arimatasuna agertzeko erabiltzea; adibidez, Jean Duvignaud-ek bere *Anthologie des sociologues français contemporains* delakoan, egungo estrukturalista ezagunenaren jokabidea ondoko molde honetan agertzen digunean:

Azken funtsean, Levi-Strauss-en sozial erreflesioa, «naturara» eta «arrazoinera» errekurritu gabe estrukturen edo sistimen konposante diren sinboluen aniztasuna esplikatzeko erabiltzen duen materialismo hur-bilkor bat bezala hartu behar da.

Hizkuntzaren arimatasuna agertu nahirik, autoreak beste kontzetu bat ere aipatuko digu:

Hizkuntza olerkia da, ez zientzia... Olerkigintza hortan herri oso batek hartu du parte, mendeetan zehar, klaseetan zehar: ideiak zatikatuz, eta mundua herriaren irudimenaren arabera piskanaka hizkuntza bihurtuz (*Branka* 1, 40. orr.).

Olerkiaren eta zientziaren artean ez dugu uste kontradiziorik dagoenik. Olerkigintzak eta zientzia esatogintzak metodo ezberdinak dituztela adierazi nahi bada, besterik da. Egun munduan dugun filosofo ezagunenaren aburuz, hots, Heidegger-enaz, metafisikaren gailurra olerkigintza da. Bego guzti hau hontan! Ikusten duguna zera da: Logikarik onartzen ez duen estukturaren eta zientzia ez den olerkiaren bidez, hizkuntza den arima eman nahi digula adieraztera autoreak. Gauza gaitza, idealismoan, animismoan eta sinesmenean sinesten ez duen batenztat. Eta paradoxa ederra behin eta berriz euskaldun gazteri ezkertiarra *sinesmena* dela medio kritikatzeko duen batenztat!

5. *ESTRUKTURALISMOA: KONDAIRARI BURUZKO TEORIEN UKOA*

Bi azterpide-mota egin daitezke: bata diakronikoa, kondairazkoa; eta bestea sinkronikoa, estukturala... Hizkuntzaren kondairatik hizkuntzaren estrukturetara pasa gara (HP, 5).

Analizatu nahi direnak, orduan, estrukturak dira:

Badago, beraz, inmanentzia gisakoa hizkuntzetan (HP, 28).

Gainera, inportantziarik ba duela agertuko da:

«Bitxikeria» hauek aztertuz aurkitu dut nik, hain zu-zen, Whorf eta Sapir lagun, euskara zaharrak, beste zenbait hizkuntza urrunek bezala, denbora alegiazkoa (mitikoa) eta egiazkoa (kondairakoa) berezten zituela (HP, 57).

Eta ondoriotzen da:

Whorf-en ustez, beraz, *denboraren azterketa* da hizkuntzen funtsaren argitzaile nagusia (HP, 62-63).

Honela, etsaitzat hartzen direnen aurkako argudio bilakatzen da guzti hau, dionean:

Hegeldarren ustez (eta marxisten ustez gauza bera, jakina) bakar bat da kondaira; anizkorra, aldiz, estrukturalisten ustez (HP, 74).

Behin eta berriro berrituko du guzti hau:

Kondaira famatu hori, beraz, taxuketa da aurrenik, eta hizkuntzaren taxuketaren *kide hutsa*...

Horregatik eman daitezke gertaera-sail barberari buruz anitz azalpen «logiko». Kondaira-mota eta azalpen guztiak «maila berean bait dira egiazko»...

Kondairaren Azalpen Logiko Bakarrik ez dago: *azalpen bakar eta objetiboaren teoria mitho hutsa da*...

Ez dago, hitz batez, Kondairaren azalpen «objetibo»rik. Marxisten «kondaira-materialismoa» ez da zientifikoa, mitoa baizik (HP, 76).

Ondoriotuko da:

Kondairaren teoriak oro, horretara, alienazio hutsa dira (HP, 101).

Gainera herri arkaikoen praktika kontrajarriko da:

Herri arkaikoetan, hain zuzen, ez dago gizadi osoaren ideiarik: beti gizadia eta gizatasuna bera leinuaren edo hizkuntzaren mugetan bukatzen da... Kultura desberdinekiko joera hori gizadla bezain zaharra da (HP, 78).

Finean, kondairaren inkontzientea klase ikuspegi miatzen dutenean kritika egingo du:

Eta, geronen baloreen arabera, hau dio: maxinada hartan (burjesia/proletaritzza) edo (aiton-semeria/nekazaritzza) bikotearen gatazka bilatu behar da: *ez da posible besterik izatea. Gertakariak birpentsatzen ditu*, eta «argitzen». Bistan da: argitzapen hau «modakoa» da eta laister biltzen ditu bere alde populuen txaloak. Orduan «ulertu» egiten dugu gertaera iluna, lasaiago gelditzen gara, eta aurrera (HP, 101).

Ohar zenbait egingo diogu autorearen aburu multzo honi. Lehenik, Hegelek, Marxek eta abarrek kondairaren zehar hegiren bat beti eta nonnahi agertzen dela esan digutenean, ez dute esan, noski, hegi horren bilakaera denik kondairaren sustrai absolutua. Eta sustrai absolutu izanik, gainerako oro arbuiagar denik. Baldin horrelako ideiak populuan jaso balitezke ere, ez dut uste jakintsu hauen aburuan sinplekeria horrek kabidarik zuenik.

Bigarrenik, autorearen azterketa seriosa balitz pondu honetan, argitu behar lukeena zera litzateke: adibidez, lehen akumulazioaz gero, klase inzentzia ez dela gizarte ekintza guztietan ematen. Baina hori ez digu frogatzen. Eta hori bezala gainerako hegi aipatu horiek.

Hirugarrenik, giza-izpirituaren taxutu beharra, hizkuntzaren esistentzia testigu, kondairan zehar beti eta nonahi agertzen den hegi bezala ekartzen du. Eta molde honetan, kondairaren teorian erortzen direla esaten digun horien pareko egiten da.

Finean, kondaira birpentsatzea, jakintza maila anitzen eginkizuna dela esango diogu. Eta hori egitean, jakintza guztiak inkontzientea miatzen entseiatzen direla. Zeren, kontzienteki erlijio borroka izan zen Erreforma, beste ezer zen galdetzea eta aztertzea ez ahal da zilegi? Ez du hori bera egiten Levi-Straussek gizarte arkaikoekin? Eta horrelako azterketa eginez gero, Max Weber bezalako jakintsu baten protestantismoak eta kapitalista izpirituak sorreran izan duten harremana eta zerikusia agertzen digunean, txorakeria ahal da? Hori ez da ez marxista eta ez susmogarri; baina burjesia/proletaritzaren bariantea onartu eta honen esistentzia frogatu eta mugatu egin du. Eta hori guztia, kondairaz kontzienteki kostatu zaiguna bezain erreala izan da Erreforma. Amaitzeko, esan dezagun Levi-Strauss-enganetik Althusser-engan eta Foucault-engan —hirurak estrukturalismoaren barreneko izanik ere— kondairari dagokionean diferentziarik badagoela. Althusser-ek kondairaren jarraipena ukatzen duenean, Levi-Strauss-engan eboluzioaren ideia agertzen ari da.

6. *ESTRUKTURALISMOAK: EZ, AURRERAPEN ETA SUPERAZIO IDEIEI*

Kondaira balore absolutu batzuen baitan epaitzean hierarkia bat egin ohi dela, egia da. Baina balore horiek erlatibatzen ditugunean ere kondairak bere hierarkiarik edukitzen jarraitzen du.

Dudarik ez, eskema bakar bat absolutuki ez dela egokituko, baina horrekin aurrerapenaren esentzia eta esistentzia ukatu gabe, noski. Halare, autoreak aurrerapena eta superazioa, hizkuntza arloan, ukatu egingo dizkigu.

Ez dago, beraz, ez hizkuntza aurreraturik ez atzeraturik. Hizkuntza guztiak dira, zein bere erara, giza-esperientziaren taxuketa oharkabe edo inkontzientek; baina denak sakonak eta funtsezkoak...

Zeren-eta hizkuntza sailean aurrerik eta atzerik ez bait dago, pentsakera edo azterkera logiko berberaren «aurrerapen»-ik ere ez dago (HP, 53).

Arrazoin du, egungo hizkuntza hedatuenak esentzialistaki ahalmentsuenak eta gainerakoak baino sakonagoak egiten dituztenen aurka, baldin hizkuntza guztien ahaluntasuna eta sakontasuna seinalatzen badira. Baina hortik egungo hizkuntza guztiak aurrerapen berdina dutela, nahiz-eta hierarki sistema desberdinak aurkitu, ondoriotzen badu, haren epaitza ez dela justua esango dugu. Zeren, bestela, har dezagun euskara bera eta denoi lehen bistara inposatzen zaiguna da, Etxepare-ren garaikoa eta egungoa desberdinak direla. Gutierrez, orduan, aldakuntza bat dago hizkuntza berberaren barrenean. Aldakuntza hori ez dela aurrerapena? Balore sistimen

aldakuntza bakarrik seinalatzen digula? Orain ikusten duguna zera da: gaurko euskarak, gutienik, balore sistema gehiagoren ondarea duela. Zer ondorio tuko dugu? Aurrerapen konzetua bera erlatibua dela? Bai, noski! Baina erlatibutasunak ez du bere esistentzia ukatzen. Hildo honetatik doa dioenean:

Ez dago, beraz, aurrerapen oso eta guztizkorik: aurrerapena beti ere helburu eta balore-mordo *bati buruz* egiten da, eta letra txikitari idatzi behar da (HP, 75).

Eta areago berriz:

Bai —dio (Levi Strauss-ek, alegia)— badago aurrerapena; baina ez aurrerapen absoluturik, kultura guttien balioa eta norabidea errelatiboak direlako. Kon-daira metatzailea den mendeetan, kultura horren barmeko gizonek «aurrerapen» baten segurantzia dute. Eta, horregatik, erreferentzi-sistema aldatu arte, «aurreruntz» doazela sinesten dute (HP, 82).

Beste pasarte batetan dio:

Badirudi, ordea, aurrerapen hori «mutazioz» obratzen dela jauziz (HP, 80).

Baina, bereizkuntzarik inposatzen du aurrerapen tekniko eta kulturalaren artean:

Tekniken aldetik —dio Levi Strauss-ek— dudarik ez dago: harrizko tresna mordoiloetatik harrizko tresna leunduetara, haueetatik burdinezkoetara, eta abar, gauza nabarmena da aurrerapena; tresna horiek geroz eta manaiukorrango dira, gero eta hobeak, gizona trebeago egiten dute (HP, 80).

Baina, aurrerapen teknikoa eta kulturala hain absolutuki bereiz ahal litezke? Hor dago «koska». Beti kultura arloan ibiliz, ondoko hau ondorio tuko du:

Elkarren «superazioak» eta gaindikundeak mithoak dira: kulturek ez dute elkar gaitzen edo superatzen, *ikuspuntuak aldatzen baizik* (HP, 80).

Baina kulturek ikuspundua aldatzean, tekniken aldetik aurrerapenarekin koinziditzen bada, bata eta bestea harremanean ez ahal daude? Bereizkuntza absolutuegia ikusten dugu autorearen agerpenean.

7. ESTRUKTURALISMOA: ZIENTZIA ETA EGIA

Halare, kulturazko aurrerapena ukatuz gero, Zientzia eta Egia letra handiz idatziko dizkigu autoreak. Ikus dezagun nola egiten duen:

Zientziari, hitz batez, eta Egiari berari hobeki, benetan errespetoa diotenek, hizkuntzaren izanari buruz jarduterakoan afasiaren erakaspenak behar lituzkete kontuan hartu (HP, 103).

Eta beste pasarte batetan:

Langintzak eta mintzamenak, lanabesen produzioa eta giza-gogorik sakonena, hitz batez, «moda»ko iritziek nahi luketen baino deslotuagorik daude. Eta Egiaren ohoretan hala aitortu beharra dago, eta ideia-ondoarek atera (HP, 120).

Harrigarria deritzagu, autoreak Zientzia eta Egia, molde honetan, letra handiz idatzirik onartzeari, egin dituen erlatibismo proklamak eginda gero. Hizkuntza arloan eta kulturgintzan aurrerapen eta gaitzerik ez badago, Zientzia eta Egia ere estatikoak ote dira? Ezer letra ttikietan idatzi behar bada, zientzia eta egia bai molde horretan idaztekoak direla!

Nola bata hala bestea zeharo bilakakorrek bait dira. Autoreak aurrerapenari eta gairak bereizteari buruz egin dizkigun baieketzak eginaz gero logikoki, hizkuntza arloan gutienik, zientzia eta egia konzeptuak ukatu egin behar zituen, noski. Baina haren ausardia ez da hortaraino ausartu. Hor dago erlatibismoaren ikurrina jasotzen dutenen «koska». Erlatibismoa postura zientifikoa da, noski; baina erlatibismoaren absolutua proklamatzeko giza-izpiritua- ren kulturgintza guztiaren ukazio osoenera garamazki. Giza montaje kulturalak aldakorrek eta erlatibuak badira ere, horietan darabilgun zenbait elementu baztertu ezineko bait da. Mila bider frogatuak dira eta, beren esistentzian.

8. ERDAL ESTRUKTURAK ETA EUSKAL ESTRUKTURAK

Autoreak eraman gaituen itsas hondar-gabe honen sakonean, finean, gauza xehe eta mugatuenarekin aurkitzen gara. Eta hau agertzeko moduak eta testuinguruak, zihurtasun eta sinesmen guztiz onartzen dituela erakusten digu. Orduan, alafede, ez da dena erlatibu eta ikur-gabe edo denbora-pasa, gizon honen kultur entseian. Hara nola:

Argi ikusten da erdal estrukturetan erabilitako grafia (boskuna) gaizki egokitzen zaigula; baina euskal azterketa sakonik eta ausartarik ezaz, gutxi gorabeherako itzulpen «kolonial» bat besterik ez zaigu gelditu; eta irentsi egin dugu eta ontzat eman... (HP, 32).

Hildo beretik:

... funtsezko erdalkeria legetu dugu (HP, 33).

Eta beste hau:

Alegia: erdal estrukturak dira onak, logikoak eta go-goangarriak... Euskararenak, berriz, bitxiak, arloteak, zelebreek, arkaikoak, nik dakita zer besterik (HP, 46).

Izan ere kultur harrokeriak eta arrazakeriak leporaino hartuta gaduzkala nork ukatuko du? Autorea-ren entseiu honek hori salatzen eta gainditzeko bidean zertxo bait zerbitzen badu —itxuragabekeriak salbu— Euskal Herriari eta gizadiari mesederik egingo dio.

9. AZKEN ORDUKO OHARRAK

Zabal aldizkariaren 1973ko azaro-abenduko 4. zenbakian, «Begiko»ri erantzunez izendaturiko Larresoren lantxo bat dator. Guk artikulu honen luzean erabili dugun gaiari buruz ari delarik, bertan esaten denari ohar zenbait jarri nahi diogu.

1. Gizonarengan anitz akuilu, anitz eragile eta anitz baldintzaille zegok; eta honek guztiok klase burruka soilera biltzea ezinezkoa iruditzen zaidak.

Edo eta aitzinago, beste pasarte batetan, dio:

Klase-burrukatik at bilatzen diren azalpideak gezurraz oratuak badira ere, dena klase burrukara biltzea onartu ezinezko *xinplekeria* dela zirudik.

Bai eta bai: gizonarengan aniztasunik egon badago, honen bultzabide eta jokabideetan. Baina, guk sekula ez dugu esan, horiek klase borroka soilera biltzen direnik. Esan dugun bakarra, zera da: lehen akumulazioaz gero, gizarte jokabidearen hegi guztietan klase interesek inzidentziarik badutela.

Baieskuntza honek ez du errealidadearen aniztasuna gutitzen ez ukatzen. Ez eta ere klase inzidentziatik kanpoko inzidentzien garrantzia baztertzen. Are gehiago, klase inzidentzia une, kasu eta jokabide bakoitzean garrantzi eta influentzia *bereziz* ematen dela uste dugu. Finean, adibide bat emango dugu. Har dezagun emakumearen zanzazio egoera. Analisira igaro gaitezen. Egoera hortan klase inzidentziarik ba ote da? Dudarik ez! Halare, industria batetan langile eta kapitaldunen artean dagoen klase inzidentziaren neurria eta garrantzia berdinak ote dira? Ez, noski! Hor dago koska. Gainera emakumearen zanzazio egoeran, klase inzidentziaz gain, espezifikoki diren inzidentzia batzuk daude. Eta analisi sakon eta zuzen batean ahanzi ezinezko dira.

2. Nork esan dezake Zientziaren izenean, kontzientziatik at jokatzeko duten bultzada izkutu horiek bigarren mailakoak direnik.

Gizartearen historia miatzeko erabili izan diren metodoen aurrerabidea testigu, egun argi eta garbi aitor dezakegun errealidadea da hau: *kontzientziatik at* parte hartu duten bultzagarriak, sarritan lehen mailakoak izan direla. Gizarte bilakaeran, *klase borrokaren papera* eta lekua, gizaldi askoz, gizonaren kontzientziatik at egon izan da. Eta gauza bera esan behar da Freud-ek eta abarrek aurkitu berri dituzten bultzagarrien kontzientziari buruz. Aurkitu berri diren bultzagarri hauetatik at beste zerbait egon litekeela kontutan harturik (hortan datza *ikerketa* guztien justifikazioa), zerbait xehe eta konkretu ez dagoen bitartean, inzidentzia dutela demostratuta dagoen errealidadek gutitzea ez da zuzena. Ahaltasunetik demostraziora biderik egon bait dago.

3. Honela izanik, ordea, grina eta joera horien kakoa ez duk Soziologiaren baranokoa, eta soluzioa ez duk klase-iraultza soil. Biologian badago kakoa, letra nagusiko Iraultza oso famatu hori, klase-burrukan funtsatua, ez duk posible; eta zentauroak bezain mitologia duk.

Larresororen pasarte hontan gizona eta gizartea absolutuki bereizten direla deritzaigu. Eta hori ez da zuzen. Gizona, banako denez, eta gizartea berdintzea zuzen ez den bezala. Bestela, gizon bakoitzari gizarte bat dagokiola aitortu beharko genuke. Edo eta gizarte bakoitzeko gizonak oro berdinak direla baieztu. Baina errealidadea besterik da, hots, gizon bakoitza, banako dela gizarte berdinenen ere.

Edozein klase iraultzaren helburua gizartea birberritzea da. Eta, horrekin, gizarte hortako gizonak birberritzea. Halare, klase iraultzak ez ditu gizarte hortako gizon bakoitzaren karakterra, grina eta abar berdinduko. Arlo hortan ez bait dago berdintasun beharrik ere. Bestalde, gizonaren kakoa biologian dagoela esatetik *arrazakeriari* urrats guti dago. Eta arrazakerian funtsatutako politikaren tamalgarritasuna aski frogatua dago historiaren luzaroan. Politikaz ari garelarik, *gizartea* dugula jokabide eta helburu bakar, kontutan izan behar dugu.

4. Azken mendeetan Euskal-herri osoa bihurtu baitzaigu manikeo eta fede bakarreko. Dogmakeria bate-tik bestera, lerratzeo arriskua agiri-agirian zegok, eta itsu ez den edonork ikus zezakek.

Gure Herrian gizaro batzuetan *ideia berdinetan* funtsatutako manikeo izpiritua hedatua izan da. Egun, ordea, *ideia ezberdinetan* funtsatutako mani-

keo izpiritua dager.

Orduan, nola ideia berdinetan hala ideia ezberdinetan funtsatutako gizarteetan manikeo izpiritua eman liteke eta ematen da.

Hau horrela, borroka ez ote da esistentziaren baldintza eta seinale, azken funtsean, on eta txarraren, on eta hobeagoaren, eta txar eta txarragoaren arteko diferentzia bera? Eta erlatibismoaz jantzirik ageri direnetan ere, manikeo izpiritu horrek ez ote du jarraitzen? Baiezkoan gaude! Delako erlatibista horiek zerbaitengatik daramate *borroka* bat.

Printzipioz, izpiritu dialektikoa legoke delako lege hortatik at; baina praktikan ba ote dago?